

Anomija, depresivnost i antizapadna orijentacija

ZLATKO ŠRAM

Hrvatsko akademsko društvo, Subotica, Srbija
e-mail: sram.had@tippnet.co.yu

UDK: 316.644.057.87:316.758

316.7:159.7

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 31. listopada 2007.

U ovom smo istraživanju nastojali utvrditi (1) doprinose li i koliko depresivnost i antizapadna orijentacija predikciji rezultata na dimenziji anomije i (2) utječu li spol, školska naobrazba roditelja, subjektivna procjena životnog standarda i deklarativna religioznost na izražavanje anomije, depresivnosti i antizapadne orijentacije. Istraživanje je provedeno na uzorku studenata prve godine Sveučilišta u Zagrebu (N = 223). Faktorske analize skala za mjerenje anomije, depresivnosti i antizapadne orijentacije rezultirale su jednofaktorskim solucijama. Faktorski izolirane skale pokazale su visoku pouzdanost mjerenu Cronbachovim koeficijentom. Rezultati regresijske analize su pokazali da su depresivnost i antizapadna orijentacija značajni prediktori anomije. Veličina parcijalne korelacije između depresivnosti i anomije upućuju na postojanje sindroma anomičke depresije. Rezultati analize varijance faktorskih bodova nisu potvrdili pretpostavku o utjecaju obrazovne razine roditelja na stupanj izražavanja anomije, depresivnosti i antizapadne orijentacije. Subjektivna procjena životnog standarda nalazi se u negativnoj korelaciji sa svima ispitivanim varijablama. Ispitanici koji procjenjuju životni standard iznadprosječnim izražavaju manji stupanj anomije, depresivnosti i antizapadne orijentacije. Utjecaj deklarativne religioznosti na izražavanje anomije i depresivnosti nije potvrđen u ovom istraživanju. No uvjereni vjernici koji prihvaćaju sve crkvene doktrine u većoj mjeri izražavaju antizapadnu orijentaciju. Spol se pokazao značajnim prediktorom depresivnog raspoloženja; ženski ispitanici u većoj mjeri izražavaju depresivni sindrom. Autor naglašava da rezultate istraživanja treba uzeti s rezervom jer je riječ o strogo selekcioniranom uzorku i razmjerno malom broju ispitanika, sugerirajući da nalazi do kojih se došlo u ovom istraživanju opravdavaju daljnja reprezentativnija, pa i opsežnija istraživanja istog predmeta mjerenja na općoj ili nekoj od specifičnih populacija u nas.

Ključne riječi: ANOMIJA, DEPRESIJA, ANTIZAPADNA ORIJENTACIJA, ANOMIČKA DEPRESIJA, SUBJEKTIVNI ŽIVOTNI STANDARD, DEKLARATIVNA RELIGIOZNOST

UVOD

Anomija se obično definira kao ono stanje u društvu u kojem se ne poštuju zakoni, običaji i norme ponašanja, odnosno upućuje na društvenu nestabilnost koja je rezultat sloma opće prihvaćenih vrijednosti odnosno normativne strukture nekoga socijalnog sustava gdje pojedinac osjeća nesigurnost ili neizvjesnost, tjeskobu i besmisao (Durkheim, 1951; Orru, 1987; Srole, 1975). U jednoj takvoj društvenoj situaciji pojedinci mogu držati da je potrebno društveno neprihvatljivo odnosno devijantno ponašanje kako bi se postigli određeni ciljevi u životu (Cloward, 1959; Kim i Pridemore, 2005; Konty, 2005; Merton, 1964; Seeman, 1959). Ovo osobito može biti bitno u kontekstu društvenih i političkih transformacija kroz koje prolaze zemlje u tzv. tranziciji iz socijalizma u kapitalizam (Miluska, 2001). Imajući na umu individualno-psihološko stanje u anomijijskoj situaciji, nije iznenađujuće da su pojedini autori utvrdili povezanost između anomije i depresivnosti u takvoj mjeri da se govori o konceptu anomičke depresije (Jilek, 1981; Lantz i Harper, 1990). Anomija se smatra komponentom one socijalne alijenacije u kojoj postoji individualno stanje disocijacije od sebe i društva, a koje katkad može poprimiti određene oblike psihičkih poremećaja (Erdner i sur., 2005; Leff i Warner, 2006). Anomija se također pokazala kao socijalno-psihološka pozadina različitih političkih orijentacija (Fieron, 1996; Snippenburg Van i Scheepers, 1991; Šram, 2006), političke apatije (Dean, 1960) i organiziranog kriminala u tranzicijskim zemljama (Genov, 2000).

Anomija je u psihosocijalnom smislu slična konceptu vanjskog *lokusa kontrole* gdje ljudi percipiraju da sami imaju malo kontrole nad svojim životom i nad posljedicama koje proizlaze iz njihovih postupaka (Rotter, 1966). U slučaju vanjskog lokusa kontrole pojedinci svojim učincima pridaju vanjske atribucije kao što su ponašanja drugih ljudi, korumpiranost društva, pokvarenost ljudi i

slično. Različita su istraživanja pokazala da je percepcija lokusa kontrole bitna ne samo za pojavljivanje određenih obrazaca političkih stavova (Evans, 1993; Finifter, 1996), političkog ponašanja (Krampen, 1991) i ekonomskog ponašanja (Coleman i DeLeire, 2003), nego je percepcija lokusa kontrole također bitna i za mentalno zdravlje ljudi (Abramson, Seligman i Teasdale, 1978; Rawson, 1992). U slučaju dominantnosti vanjskog lokusa kontrole riječ je o postojanju atribucijskog stila depresivne osobe za koju je karakteristična pasivnost jer vjeruje da njezina nastojanja uopće ne utječu na njezinu sudbinu i da ima slabu ili nikakvu kontrolu nad onim što joj se događa u životu, te zbog toga pokazuje paraliziranost volje, rezignaciju i apatiju (Sweeney, Shaeffer i Golin, 1982).

Postoje različiti načini empirijske operacionalizacije i mjerenja socijalno-psihološkog koncepta anomije. Srole (1956) se koristi trima dimenzijama u koncipiranju i mjerenju anomije. Prvu je dimenziju nazvao "devalvacija normi" (*norm devaluation*), a odnosi se na odsutnost moralnih smjernica u postizanju ciljeva. Drugu je nazvao "interpersonalna dezintegracija" (*interpersonal deintegration*), a odnosi se na destabilizaciju interpersonalnih potpora. Drugim riječima, pojedinci više ne znaju na koga se mogu u životu osloniti i osjećaju se socijalno izoliranim. Ova dimenzija anomije upućuje na postojanje nepovjerenja u druge ljude jer pojedinci zapravo ne znaju komu mogu vjerovati. Treću je dimenziju anomije Leo Srole nazvao "nesigurna budućnost" (*future foreclosure*), a odnosi se na napuštanje postizanja ciljeva u budućnosti. Možemo uočiti sličnost Sroleova (1956) empirijskog koncepta anomije sa Seemanovim (1959) konceptom alijenacije koji se sastoji od pet subtipova: bespomoćnost, odsutnost normi, socijalna izolacija, besmislenost, i samootuđenje, dodavši kasnije i subtip koji je nazvao kulturnim otuđenjem (Seeman, 1975). Dean (1961) je u mjerenju alijenacije zadržao samo bespomoćnost, odsutnost normi i socijalnu izolaciju smatrajući da su besmislenost i samootuđenje oblici bespomoćnosti. Polazeći od Sroleovih dimenzija anomije, određenih komponenti Seemanova koncepta alijenacija i Rotterova (1966) koncepta lokusa kontrole, *anomiju smo definirali i za potrebe ovog istraživanja operacionalizirali kao onaj socijalno-psihološki konstrukt koji u svojoj strukturi upućuje na (1) percepciju odsutnosti normi, (2) osjećaj bespomoćnosti (3) osjećaj besperspektivnosti, i (4) nepovjerenje u druge.*

Depresija ili depresivnost najčešće se definira kao poremećaj raspoloženja što ga karakteriziraju simptomi u području emocija, motivacije, kognitivnih procesa, fizičkih simptoma i socijalnih odnosa (Beck, 1980; Kalačanin i Lečić-Toševski, 1995; Milovanović i Živković, 1990). Tuga i potištenost najistaknutiji su emocionalni simptomi depresivnosti. Pojedinaac osjeća beznade i gubitak zadovoljstva u životu. Kognitivni simptomi karakteristični za depresivnost jesu negativne misli. Pojedinaac ima nisko samopoštovanje, osjećaj osobne neadekvatnosti i tendenciju da sebe krivi za neuspjehe. Osjeća besperspektivnost glede budućnosti i sumnja da može bilo što učiniti kako bi poboljšao svoj život. Motivacija za djelovanje na vrlo je niskoj razini, a očituje se u pasivnosti, bezvoljnosti i nemogućnosti da poduzme bilo kakvu inicijativu. Fizički simptomi depresivnosti očituju se u promjeni teka, poremećajima spavanja, umoru i gubitku energije.

Među različitim teorijskim pristupima depresivnosti, ovdje ćemo ukratko uputiti na neke od postulata kognitivne teorije koja, čini nam se, omogućuje smislenu interpretaciju povezanosti anomije i depresivnosti. Aaron Beck (1980) je formulirao kognitivnu teoriju depresije koja se temelji na modelu procesuiranja informacija. Riječ je o negativnom načinu mišljenja karakterističnom za depresivnu osobu, a koje je Beck grupirao u tri kategorije. Ove se kategorije sastoje od (1) negativnih misli o samome sebi (negativni koncept "selfa"), (2) negativnih interpretacija doživljaja i iskustava, te (3) negativnog gledanja na budućnost, odnosno negativnih očekivanja. Prema Becku, depresivne osobe čine sustavne logičke pogreške u mišljenju koje dovode do krivog percipiranja stvarnosti, formiranja negativnoga kognitivnog stila i depresivnog načina interpretiranja realnosti. Drugim riječima, depresivni simptomi rezultiraju iz logičkih pogrešaka i iskrivljenih percepcija stvarnosti koje se odnose na događaje u životu pojedinca. O sebi primjerice zaključuje na temelju nedovoljnih i irelevantnih informacija, pridaje pretjerano značenje lošim, a istodobno minimalizira značenje pozitivnih događaja, neopravdano generalizira na temelju jednog događaja, ili se usmjerava na beznačajne pojedinosti dok istodobno ignorira važnija obilježja situacije.

Postoje različite skale za mjerenje depresivnosti. Teorijska orijentacija istraživača, ali i ciljevi istraživanja, umnogome utječu na to koja će skala biti primijenjena i kakav će biti sastav čestica skale za mjerenje depresivnosti. Budući da simptomatologiju i teorijsku pozadinu depresivnosti razmatramo s kognitivnoga teorijskog stajališta, bilo bi razumno očekivati da smo u istraživanju primijenili Beckov inventar depresivnosti. No u opsežnijem istraživačkom projektu, čiji je ovaj rad jedan dio, osim depresivnosti mjerili smo i druge konativne dimenzije ličnosti kao što su anksioznost i različite vrste agresivnosti koje smo stavili u relaciju s autoritarnim tendencijama, određenim društvenim stavovima i vrijednosnim orijentacijama.¹ U ovom smo se istraživačkom projektu koristili skraćenim i prilagođenim skalama (Šram, 2001b, 2003a) Momirovićeva kibernetičkog modela strukture konativnih faktora (Momirović i sur., 1992). Za potrebe rada razvili smo posebnu skalu depresivnosti koja se pokazala visoko pouzdanom². U ovom smo radu *depresivni sindrom definirali i operacionalizirali kao depresivno raspoloženje koje (1) u području emocionalnih simptoma upućuje na tugu i potištenost, (2) u području kognitivnih simptoma na negativnu sliku o samome sebi, konfuznost misli i besmislenost, (3) u području motivacijskih simptoma na bezvoljnost, (4) u području fizičkih simptoma na kronični umor i (5) u području socijalnih simptoma na povlačenje od drugih ljudi*. Od triju Beckovih kategorija negativnog načina mišljenja, ovim sindromom depresivnog raspoloženja obuhvaćene su dvije: (1) negativne misli (slika) o samome sebi i (2) negativne interpretacije doživljaja i iskustava.

U politološkoj literaturi političko i socijalno nepovjerenje (u druge ljude i institucije) tretira se kao jedna od ključnih dimenzija političke kulture (Vujčić, 2001). Koliko je značenje političkog nepovjerenja u konceptualizaciji tipova političke kulture pokazuje činjenica da Almond i Verba (1963) govore o postojanju alijenirane političke kulture. Smatrali smo da naš koncept antizapadne orijentacije (Šram, 2001a) može poslužiti kao mjera jedne vrste političko-socijalnog nepovjerenja. U ovom smo radu koncept *antizapadne orijentacije definirali i operacionalizirali kao stavovski konstrukt koji u svojoj strukturi sadržava (1) strah od stranog kapitala, (2) strah od gubitka nacionalnog identiteta, (3) nepovjerenje prema europskim i euroatlantskim integracijama i (4) nepovjerenje u međunarodnu zajednicu*.³

U ovom smo istraživanju postavili sljedeće ciljeve: (1) Utvrditi doprinose li i koliko depresivnost i antizapadna orijentacija predikciji rezultata na dimenziji anomalije, polazeći od pretpostavke da se anomalija i depresivnost nalaze u pozitivnoj korelaciji (Blank, 2003; De Man i Leduc, 1995; Jilek, 1981; Lantz i Harper, 1990). Također smo pretpostavili povezanost između antizapadne orijentacije

¹ Riječ je o istraživanju pod radnim nazivom "Interrelacije društvenih stavova, vrijednosnih orijentacija i osobina ličnosti" koje je provedeno u okviru Sekcije za sociologiju, psihologiju i političke znanosti Hrvatskoga akademskog društva u Subotici.

² Za potrebe ovog rada skalu depresivnosti razvili smo na sljedeći način: Na temelju korelacijske matrice od 42 manifestne varijable provedena je faktorska analiza uz varimax rotaciju. Scree-test je sugerirao ekstrakciju 3 faktora kojim je objašnjeno 42.08% varijance. Prvi faktor nazvali smo "depresivnost", drugi "asocijalna agresivnost", a treći faktor "anksioznost i poremećaj sna" (inicijalna insomnija, finalna insomnija i noćne more). Kako bismo utvrdili postoji li povezanost među faktorima, proveli smo faktorsku analizu uz oblimin soluciju i dobili gotovo istu faktorsku strukturu s istim redoslijedom faktora. Matrica interfaktorskih korelacija pokazala je da postoji značajna povezanost između faktora "depresivnost" i "anksioznost i poremećaj sna" ($r = .337$), dok su istodobno utvrđene vrlo niske korelacije između "depresivnosti" i "asocijalne agresivnosti" ($r = .146$) s jedne, i "asocijalne agresivnosti" i "anksioznosti" ($r = .147$) s druge strane. Na faktorski ekstrahiranoj dimenziji depresivnosti izabrali smo 17 čestica čija su faktorska zasićenja .40 i veća, na temelju kojih je provedena faktorska analiza. Scree-test je sugerirao ekstrakciju 2 faktora kojim je objašnjeno 51.84% varijance. Struktura prvog faktora definirana je česticama depresivnog raspoloženja, a osnovno značenje drugog faktora upućuje na poremećaj u sferi koncentracije. Izostavljajući ove čestice i neke indikatore anksioznosti, na temelju korelacijske matrice od 11 čestica faktorska analiza je rezultirala jednofaktorsku soluciju kojom je objašnjeno 50.10% varijance, i koju smo uzeli kao mjeru depresivnosti u ovom radu.

³ Antizapadna orijentacija u socijalno-psihološkom značenju u stanovitoj mjeri korespondira s konceptom mentaliteta opasnog stanja, tj. stanja u kojem članovi nekog društva imaju centralno vjerovanje da svijet prema njima ima snažne negativne, odnosno neprijateljske namjere (Bar-Tal, 1992).

i anomije, imajući na umu da oba koncepta, doduše na različite načine i prema različitim “objektima”, implicite upućuju na prisutnost socijalnog nepovjerenja (Šram, 2006).

(2) Utvrditi utjecaj spola, školske naobrazbe roditelja i subjektivne procjene životnog standarda na izražavanje anomije, depresivnosti i antizapadne orijentacije. Pretpostavili smo naime da će ispitanici koji imaju niži pasivni socioekonomski status⁴, a koji neizravno implicira obrazovna razina roditelja, i nepovoljna subjektivna procjena životnog standarda znatno utjecati na prisutnost anomije (Adnanes, 2007; McDill i Ridley, 1962; Srole, 1956), depresivnosti (Abbey i Andrews, 1985; Goodman, Slap i Huang, 2003) i antizapadne orijentacije (Šram, 2001, 2007).

(3) Utvrditi utjecaj deklarativne religioznosti na prisutnost anomije, depresivnosti i antizapadne orijentacije. Rezultati istraživanja o povezanosti anomije i religioznosti poprilično su kontradiktorni. Neki su autori istaknuli postojanje pozitivne korelacije između anomije i religioznih vjerovanja, a negativne korelacije između anomije i odlaska u crkvu (Kanagy, Willits i Crider, 1990), drugi da se anomija umanjuje s povećanjem religioznosti (Lee i Clyde, 1974), a treći nisu utvrdili nikakvu povezanost između anomije i religioznosti (Carr i Hauser, 1976). Istraživanja o povezanosti religioznosti i depresivnosti također nisu jednoznačna. Ovisno o tome koji se tip ili dimenzija religioznosti mjeri, pojavljuju se negativne ili pozitivne korelacije s depresivnošću. Tako su primjerice Maltby i Day (2000) utvrdili da depresivnost pozitivno korelira s ekstrinzičnom, a negativno s intrinzičnom religioznošću⁵. Jedni su utvrdili višu razinu depresivnosti među ispitanicima koji su umjereni vjernici, za razliku od onih koji su ili vrlo religiozni ili to uopće nisu (Eliassen, Taylor i Lloyd, 2005), dok su drugi utvrdili negativnu korelaciju između više razine religioznosti i manje razine depresivnosti (Heaven i Ciarrochi, 2007; Murphy i sur., 2000). U jednom našem istraživanju religioznosti i osobina ličnosti, na uzorku punoljetnih ispitanika u Vojvodini, utvrdili smo da depresivno obojenu religioznost u većoj mjeri izražavaju Hrvati i Mađari (katolici), za razliku od ispitanika drugih nacionalnih skupina (Šram, 2003b).

METODA

Ispitanici

Uzorak ispitanika na kojem je provedeno istraživanje obuhvatio je 223 studenta prve godine Sveučilišta u Zagrebu. Ispitanici su bili ujednačeni prema dobi, balansirani po spolu (114 ili 51% muških) i s obzirom na to studiraju li na fakultetima društvenih (N = 118) ili tehničkih znanosti (N = 105). Pasivni socioekonomski status ispitanika mjeren je indikatorom školske naobrazbe roditelja. *Škola oca*: trogodišnja srednja (strukovna) škola = 22.6%; četverogodišnja srednja škola = 28.1%;

⁴ Socioekonomski status najčešće se mjeri indikatorima kao što su razina školske naobrazbe, zanimanje i različite mjere novčanih primanja. Svaki od ovih indikatora mjeri različite, iako često međusobno povezane aspekte socioekonomske stratifikacije. Koji će od ovih indikatora biti korišten u istraživanju, ovisi o ciljevima istraživanja, ali i o karakteristikama uzorka. Studenti prve godine mogli su lako i pouzdano pružiti informaciju o školskoj naobrazbi roditelja, ali je teško bilo za očekivati da će primjerice dati pouzdanu informaciju o visini mjesečnih novčanih prihoda po članu domaćinstva. Zbog toga nismo koristili mjeru novčanih prihoda kao indikator socioekonomskog statusa. Obrazovanje i zanimanje odraslih često je u visokoj korelaciji. Smatrali smo da školska naobrazba i zanimanje roditelja imaju približno sličnu težinu indikatora pasivnoga socioekonomskog statusa ispitanika te stoga nismo tražili informaciju o zanimanju roditelja. Treba međutim s određenim oprezom prihvatiti obrazovanje roditelja kao indikator SES-a. Iako se pojavljuju pozitivne korelacije između obrazovanja odnosno zanimanja i novčanih primanja, one su redovito razmjerno niske. Upravo bi se zbog ovoga razloga obrazovanje roditelja moglo više tretirati kao mjera pasivnoga sociokulturnog statusa negoli kao mjera socioekonomskog statusa, iako i to jest.

⁵ Pojedinci u kojih postoji intrinzična religiozna orijentacija iskreno vjeruju u nauku svoje vjere, a njihova religiozna praksa izvire iz dubokih unutarnjih uvjerenja. Suprotno toj vrsti vjernika, pojedinci u kojih je prisutna ekstrinzična religiozna orijentacija ponašaju se “religiozno” kako bi postigli određene vanjske učinke. Oni naime na različite načine socijalno instrumentaliziraju manifestnu religioznost u svrhu postizanja određenih “sebičnih” ciljeva.

viša škola = 16.6%; fakultet = 32.7%. *Škola majke*: trogodišnja srednja (strukovna) škola = 12.9%; srednja četvergodišnja škola = 37.8%; viša škola = 18.0%; fakultet = 31.3%. Upitnik za mjerenje anomalije, depresivnosti i antizapadne orijentacije bio je grupno primijenjen na prigodnom uzorku studenata Fakulteta političkih znanosti, Filozofskog fakultetu, Fakulteta elektrotehnike i računarstva i Fakulteta strojarstva i brodogradnje.⁶

Mjerni instrumenti

U istraživanju su primijenjena četiri mjerna instrumenta. Skala anomalije koja predstavlja modificirani oblik skale socijalne alijenacije (Šram, 2006), skala antizapadne orijentacije koja je skraćena inačica jedne naše prijašnje primijenjene skale (Šram, 2001a) te skala depresivnosti koju smo konstruirali na temelju izbora čestica iz Momirovićeve baterije konativnih testova (Momirović i sur., 1992; Šram, 2003a). U mjerenju stavova od ispitanika je traženo da izraze stupanj slaganja ili neslaganja s određenom tvrdnjom na petostupanjskoj skali Likertova formata u rasponu od potpunog neslaganja (1 = uopće se ne slažem) do potpunog slaganja (5 = u potpunosti se slažem). U mjerenju depresivnosti od ispitanika je traženo da izraze stupanj točnosti ili netočnosti glede prisutnosti određenih crta ličnosti na skali Likertova formata u rasponu od potpunog negiranja (1 = uopće nije točno) do potpunog očitovanja (5 = potpuno točno). Homogenost skala provjerena je faktorskom analizom pod komponentnim modelom uz *varimax* rotaciju, a njihova je unutarnja pouzdanost izračunata Cronbachovim koeficijentom.

Anomija. Faktorska analiza skale od 10 čestica rezultirala je jednofaktorskom solucijom kojom je objašnjeno 47.23% varijance. Unutarnja pouzdanost skale iznosi .87. Sadržaj latentne varijable anomalije definira *odsutnost normi* ("U ovom se društvu samo kriminalci mogu obogatiti."); "Da bi se nešto postiglo, prisiljeni ste varati i lagati."; "Društvo u kojem živimo ponekad mi izgleda gore od pakla."; "Naše društvo je puno licemjerja i laži.", *nepovjerenje u druge* ("Danas nikome ne treba vjerovati."), *besperspektivnost* ("Danas je moguće živjeti samo iz dana u dan i nemoguće je planirati za budućnost."); "Ništa dobro ne možemo očekivati od budućnosti.") i *bespomoćnost* ("Malo toga mogu učiniti sa svojim životom jer sve ovisi o drugima."; "Osjećam se bespomoćnim bilo što u životu učiniti za sebe."; "U svojem životu mogu držati pod kontrolom samo mali broj stvari.") (tablica 1).

Tablica 1. Faktorska struktura anomalije

Varijabla	Zasićenje
U ovom se društvu samo kriminalci mogu obogatiti.	.81
Danas je moguće živjeti samo iz dana u dan i nemoguće je planirati za budućnost.	.79
Malo toga mogu učiniti sa svojim životom jer sve ovisi o drugima.	.77
Ništa dobro ne možemo očekivati od budućnosti.	.73
Osjećam se bespomoćnim bilo što učiniti u životu za sebe.	.70
Da bi se nešto postiglo prisiljeni ste varati i lagati.	.68
Društvo u kojem živimo ponekad mi izgleda gore od pakla.	.66
Danas nikome ne treba vjerovati.	.59
Naše društvo je puno licemjerja i laži.	.52
U svojem životu mogu držati pod kontrolom samo mali broj stvari.	.51
% varijance: 47.23	

⁶ Organizaciju istraživanja i primjenu upitnika proveo je mr. sc. Nebojša Blanuša, asistent na predmetu Socijalna i politička psihologija na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu, a na čemu mu ovom prilikom najsrdačnije zahvaljujem.

Antizapadna orijentacija. Faktorskom analizom skale od 8 čestica ekstrahiran je jedan faktor kojim je objašnjeno 62.58% varijance. Unutarnja pouzdanost skale iznosi .91. Sadržaj latentne varijable antizapadne orijentacije definira *nepovjerenje prema europskim i euroatlanskim integracijama* (“Od članstva u Europskoj Uniji naša će zemlja imati više štete nego koristi.”; “NATO savez neće donijeti nikakve koristi našoj zemlji.”; “Europa samo mnogo obećava, ali ništa od toga što obeća ne čini.”), *strah od stranog kapitala* (“Zapadni kapital ne misli ništa dobro našoj zemlji; samo je želi iskoristiti i onda odbaciti.”; “Ulaskom stranog kapitala u našu zemlju većina radnika će ostati bez posla.”), *nepovjerenje u međunarodnu zajednicu* (“Više nikad nećemo biti slobodni ako budemo radili ono što od nas traži međunarodna zajednica.”; “Novi svjetski poredak želi našu zemlju pretvoriti u svoju koloniju.”) i *strah od gubitka nacionalnog identiteta* (“Mnogi u zapadnom svijetu rade na uništavanju našega nacionalnog identiteta i ponosa.”) (tablica 2).

Tablica 2. Faktorska struktura antizapadne orijentacije

Varijabla	Zasićenje
Više nikad nećemo biti slobodni ako budemo radili ono što od nas traži međunarodna zajednica.	.86
Europa samo mnogo obećava, ali ništa od toga što obeća ne čini.	.84
Novi svjetski poredak želi našu zemlju pretvoriti u svoju koloniju.	.82
Od članstva u Europskoj uniji naša će zemlja imati više štete nego koristi.	.80
Zapadni kapital ne misli ništa dobro našoj zemlji; samo je želi iskoristiti i onda odbaciti.	.80
Mnogi u zapadnom svijetu rade na uništavanju našega nacionalnog identiteta i ponosa.	.74
Ulaskom stranog kapitala u našu zemlju većina radnika će ostati bez posla.	.73
NATO savez neće donijeti nikakve koristi našoj zemlji.	.68
% varijance: 62.58	

Depresivnost. Faktorska analiza skale od 11 čestica rezultirala je jednofaktorskom solucijom kojom je objašnjeno 50.10% varijance. Unutarnja pouzdanost skale iznosi .89. Sadržaj latentne varijable depresivnosti odnosno depresivnog raspoloženja definiraju *tuga i potištenost* (“Često sam tužan i potišten.”), *negativna slika o samome sebi* (“Imam osjećaj da manje vrijedim od drugih ljudi.”; “Izgubio sam povjerenje u samoga sebe.”; “Ništa ne mogu učiniti kako treba”), *konfuznost misli* (“Često mi je teško izraziti ono što mislim.”), *besmisao* (“Osjećam da mi je život postao besmislen.”; “Kad se osvrnem na svoj život, vidim samo promašaje.”), *odsutnost energetskeg potencijala* (“Stalno imam osjećaj da sam umoran i iscrpljen.”; “Nemam volje ni za kakav posao.”) i *socijalna izolacija* (“Izbjegavam društvo drugih ljudi.”; “Često se osjećam usamljenim.”) (tablica 3).

Tablica 3. Faktorska struktura depresivnosti

Varijabla	Zasićenje
Izgubio sam povjerenje u samoga sebe.	.78
Ništa ne mogu učiniti kako treba.	.78
Često se osjećam usamljenim.	.77
Imam osjećaj da manje vrijedim od drugih ljudi.	.77
Često sam tužan i potišten.	.77
Osjećam da mi je život postao besmislen.	.75
Kad se osvrnem na svoj život, vidim samo promašaje.	.75
Stalno imam osjećaj da sam umoran i iscrpljen.	.65
Izbjegavam društvo drugih ljudi.	.63
Često mi je teško izraziti ono što mislim.	.55
Nemam volje ni za kakav posao.	.45
% varijance: 50.10	

REZULTATI

Depresivnost i antizapadna orijentacija kao prediktori anomije

Da bismo utvrdili doprinos depresivnosti i antizapadne orijentacije u predikciji rezultata na dimenziji anomije, primijenili smo multiplu regresijsku analizu koja omogućuje uvid u odnos između nekoliko nezavisnih ili prediktor varijabli i pojedinačne zavisne ili kriterij varijable. Nastojali smo utvrditi nalaze li se prediktor varijable (depresivnost i antizapadna orijentacija) u statistički značajnim korelacijama s anomijom koju smo stavili u poziciju kriterij varijable. Rezultati regresijske analize prikazani su u *tablici 4*. Kao značajnim prediktorima anomije pokazali su se depresivnost i antizapadna orijentacija. Oko 31% varijance kriterij varijable objašnjeno je prediktor varijablama. Vidimo da postoji veća povezanost između depresivnosti i anomije ($\beta = .47$) negoli antizapadne orijentacije i anomije ($\beta = .25$). Na međusobnu statistički značajnu povezanost promatranih varijabli pokazale su i Pearsonove korelacije (*tablica 5*). Utvrdili smo povezanost između anomije i depresivnosti ($r = .49$, $p < .01$) i anomije i antizapadne orijentacije ($r = .30$, $p < .01$). Postoji međutim znatno manja, premda statistički značajna povezanost između antizapadne orijentacije i depresivnosti ($r = .16$, $p < .05$).

Tablica 4. Rezultati regresijske analize prediktora depresivnosti i antizapadne orijentacije na varijabli anomije (N = 223)

Prediktor varijabla	Anomija	
	(beta)	(p-vrijednost)
Depresivnost	.47	.000
Antizapadna orijentacija	.25	.000

F = 51.07, p < .01, R = .56, R² = .31

Tablica 5. Koeficijenti korelacije između anomije, depresivnosti i antizapadne orijentacije (N=223)

Varijabla	Anomija	Depresivnost	Antizapadna orijentacija
Anomija	1.00		
Depresivnost	.49**	1.00	
Antizapadna orijentacija	.30**	.16*	1.00

* p < .05, ** p < .01

Utjecaj spola, školske naobrazbe roditelja i procjene životnog standarda na izražavanje anomije, depresivnosti i antizapadne orijentacije

U ovom nas je istraživanju također zanimalo kakav utjecaj imaju spol, školska naobrazba roditelja i subjektivna procjena životnog standarda⁷ na predikciju rezultata postignutih na dimenziji anomije, depresivnosti i antizapadne orijentacije. Kako bismo utvrdili razlikuju li se ispitanici razli-

⁷ Ispitanicima smo postavili sljedeće pitanje: "Kako procjenjujete svoj životni standard?", s mogućnosti-ma odgovora: 1. umnogome ispod prosjeka, 2. ispod prosjeka, 3. prosječan, 4. iznad prosjeka, 5. visoko iznad prosjeka. Niti jedan od ispitanika nije dao "ekstremne" procjene životnog standarda (odgovor 1 i 5), nego su svoje procjene davali unutar raspona odgovora 2 i 4. Na ovaj smo način dobili sljedeće rezultate vezane za subjektivnu procjenu životnog standarda ispitanika: 1. ispod prosjeka = 8.5%, 2. prosječan = 70.4%, 3 = iznad prosjeka = 21.1%.

čitog spola, ispitanici čiji roditelji imaju različite obrazovne nivoe i koji na različite načine procjenjuju svoj životni standard, izračunati su prosječni faktorski bodovi na promatranim varijablama, a značajnosti razlika testirane su postupkom jednosmjerne analize varijance.

U *tablici 6* prikazani su sumarni rezultati analize varijance koje su ispitanici postigli na dimenziji anomalije, depresivnosti i antizapadne orijentacije. Vidimo da su se obrazovna razina majke i subjektivna procjena životnog standarda pokazali značajnim prediktorima anomalije. Veći stupanj anomalije izražavaju ispitanici čije majke imaju završenu srednju (strukovnu) školu tj. školu za tzv. radnička zanimanja $/F(3,219) = 2.60, p < .05/$ i ispitanici koji svoj životni standard procjenjuju ispodprosječnim $/F(2,220) = 3.73, p < .05/$. Spol i stupanj školske naobrazbe oca nisu se pokazali kao varijable koje statistički značajno razlikuju ispitanike u pogledu izražavanja anomalije.

Rezultati analize varijance pokazali su da veći stupanj depresivnog raspoloženja izražavaju ženski ispitanici $/F(1,221) = 5.72, p < .01/$ i oni koji procjenjuju da imaju prosječan životni standard $/F(2,220) = 4.86, p < .01/$. Školska naobrazba oca i majke nisu one varijable koje statistički značajno razlikuju ispitanike u pogledu prisutnosti depresivnog sindroma.

Subjektivna procjena životnog standarda pokazala se značajnim prediktorom prisutnosti antizapadne orijentacije, dok je naobrazba oca na samoj granici statističke značajnosti. Ispitanici koji svoj životni standard procjenjuju ispodprosječnim u većoj mjeri izražavaju antizapadnu orijentaciju $/F(2,220) = 7.59, p < .01/$. Može se uočiti određena tendencija da su ispitanici čiji očevi imaju završenu trogodišnju srednju (strukovnu) školu nešto skloniji izražavanju antizapadnog raspoloženja $/F(3,213) = 2.21, p = .08/$. Na ovu tendenciju upućuje i statistički značajna Pearsonova korelacija između obrazovne razine oca i antizapadne orijentacije ($r = -.14, p < .05$) (*tablica 8*). Spol ispitanika i školska naobrazba majke nisu se pokazali kao varijable koje statistički značajno razlikuju ispitanike u pogledu prisutnosti antizapadne orijentacije.

Tablica 6. Sumarni rezultati analize varijance prosječnih faktorskih bodova postignutih na varijabli anomalije, depresivnosti i antizapadne orijentacije

	Anomija	Depresivnost	Antizapadna orijentacija
Spol (N=223)	M	M	M
Muški	-.07	-.15	.00
Ženski	.07	.16	.00
	F = 1.17nz	F = 5.72**	F = .01nz
	Eta = .07	Eta = .16	Eta = .00
<i>Školska naobrazba oca (N = 217)</i>			
Trogodišnja srednja (strukovna) škola	.07	-.23	.33
Četverogodišnja srednja škola	.16	.22	-.06
Viša škola	.05	.10	.03
Fakultet	-.22	-.08	-.11
	F = 1.76nz	F = 2.24	F = 2.21nz
	Eta = .15	Eta = .17	Eta = .17
<i>Školska naobrazba majke (N = 223)</i>			
Trogodišnja srednja (strukovna) škola	.36	-.04	.17
Četverogodišnja srednja škola	.06	.11	.09
Viša škola	-.05	.00	-.18
Fakultet	-.21	-.11	-.08
	F = 2.60*	F = .63nz	F = 1.22nz
	Eta = .18	Eta = .09	Eta = .13

	Anomija	Depresivnost	Antizapadna orijentacija
<i>Procjena osobnoga životnog standarda (N = 223)</i>			
Ispod prosjeka	.52	-.08	.79
Prosječan	.00	.12	.03
Iznad prosjeka	-.20	-.38	-.21
	F = 3.73*	F = 4.86**	F = 7.59**
	Eta = .18	Eta = .20	Eta = .25

* $p < .05$, ** $p < .01$, nz = F-omjer nije značajan

Na temelju prikazanih rezultata možemo na neizravan način vidjeti kako postoji slaba povezanost između školske naobrazbe roditelja i subjektivne procjene osobnoga životnog standarda. Kada bi među ovim varijablama postojala jača povezanost, onda bi se redovito pojavljivale statistički značajne razlike među ispitanicima čiji roditelji imaju različite obrazovne razine s obzirom na stupanj izražavanja anomalije, depresivnosti i antizapadne orijentacije. Vidjeli smo međutim da se utjecaj obrazovne razine roditelja na promatrane varijable pojavljuje tek u slučaju obrazovne razine majke i anomalije, te na razini tendencije u slučaju obrazovne razine oca i antizapadne orijentacije. Istodobno smo utvrdili konstantni utjecaj subjektivne procjene životnog standarda na internalizaciju promatranih varijabli. Naime ispitanici koji prema vlastitoj procjeni imaju ispodprosječan životni standard postižu veće rezultate na dimenziji anomalije, depresivnosti i antizapadne orijentacije.

Kako bismo utvrdili izravnu povezanost između obrazovne razine roditelja i subjektivne procjene životnog standarda, izračunali smo Pearsonov koeficijent korelacije između ovih varijabli (*tablica 7*). Iako smo utvrdili statistički značajne korelacije između obrazovne razine roditelja i subjektivne procjene životnog standarda ispitanika, one su ipak vrlo niske (osobito između školske naobrazbe majke i procjene životnog standarda). U *tablici 8* prikazani su koeficijenti korelacije između školske naobrazbe roditelja i dimenzije anomalije, depresivnosti i antizapadne orijentacije.

Tablica 7. Koeficijenti korelacije između školske naobrazbe roditelja i subjektivne procjene životnog standarda (N = 223)

	Procjena životnog standarda
Školska naobrazba oca (N = 217)	.22**
Školska naobrazba majke (N = 223)	.14*

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablica 8. Koeficijenti korelacije između školske naobrazbe roditelja i dimenzije anomalije, depresivnosti i antizapadne orijentacije

	Škola oca (N = 217)	Škola majke (N = 223)	Procjena životnog standarda (N = 223)
Anomija	-.11	-.15*	-.17*
Depresivnost	.01	-.05	-.14*
Antizapadna orijentacija	-.14*	-.10	-.21**

* $p < .05$, ** $p < .01$

Utjecaj deklarativne religioznosti na izražavanje anomalije, depresivnosti i antizapadne orijentacije

Da bismo utvrdili utjecaj deklarativne religioznosti⁸ na predikciju rezultata postignutih na dimenziji anomalije, depresivnosti i antizapadne orijentacije, primijenili smo jednosmjernu analizu varijance prosječnih faktorskih bodova. U *tablici 9* prikazani su sumarni rezultati analize varijance koje su ispitanici postigli na promatranim varijablama. Vidimo da deklarativna religioznost utječe samo na izražavanje antizapadne orijentacije. Uvjereni vjernici koji prihvaćaju sve što Crkva naučava u većoj mjeri izražavaju antizapadnu orijentaciju / $F(3,208) = 3.86, p < .05$ /.

Tablica 9. Sumarni rezultati analize varijance prosječnih faktorskih bodova postignutih na varijabli anomalije, depresivnosti i antizapadne orijentacije

	Anomija	Depresivnost	Antizapadna orijentacija
<i>Deklarativna religioznost (N = 212)</i>	M	M	M
Nije religiozan	.00	.03	-.16
Indiferentan je prema religiji	.34	.24	-.04
Vjernik je, ali ne prihvaća sve što Crkva naučava	-.04	-.21	-.04
Uvjereni je vjernik i prihvaća sve što Crkva naučava	-.19	.33	.34
	F = 1.87nz	F = 1.97nz	F = 3.86*
	Eta = .16	Eta = .16	Eta = .23

* $p < .05$, nz = F-omjer nije značajan

RASPRAVA

Faktorska analiza skale kojom smo mjerili anomaliju pokazala je da je riječ o jednodimenzionalnom socijalno-psihološkom konstrukt. To znači da se pojedine Srolove (1956) dimenzije anomalije, Seemanove (1959) dimenzije alijenacije i elementi Rotterove (1966) dimenzije vanjskog lokusa kontrole nalaze u međusobno takvim relacijama da na latentnoj razini formiraju strukturu društvenih stavova i personalnih orijentacija koja ima slično socijalno-psihološko značenje i najvjerojatnije sličnu psihosocijalnu dinamiku. Sadržaj, kratkoća i visoka pouzdanost skale (alfa = .87) omogućuje i dopušta da se ovaj mjerni instrument koristi u različitim istraživanjima u području sociologije, psihologije i političkih znanosti, dakako ovisno o ciljevima istraživanja.

Rezultati regresijske analize potvrdili su naša očekivanja da su depresivnost i antizapadna orijentacija značajni prediktori anomalije. Obje prediktor varijable, uzete zajedno, objašnjavaju oko 31% varijance anomalije. Depresivnost je međutim značajniji prediktor anomalije negoli antizapadna orijentacija, što znači da na temelju depresivnog raspoloženja možemo s većom pouzdanošću prognozirati prisutnost anomalije u kognitivno-afektivnom repertoaru pojedinca. Korelacijska matrica promatranih varijabli također upućuje na supstancijalnu povezanost anomalije i depresivnosti ($r = .49, p < .01$). Veličina parcijalne i Pearsonova koeficijenta korelacije upućuju na postojanje sindroma anomičke depresije (Jilek, 1981; Lantz i Harper, 1990), odnosno potvrđuju nalaze onih istraživanja koja su po-

⁸ Ispitanicima je postavljeno pitanje "Kakav je Vaš odnos prema religiji?" sa sljedećim opcijama odgovora (u zagradama su navedeni postotci odgovora) (N = 219): 1. Protivnik sam svake religije. (3.2%), Nisam religiozan, ali nemam ništa protiv religije. (17.8%), 3. Indiferentan sam prema religiji. (15.1%), 4. Vjernik sam, ali ne prihvaćam sve što moja Crkva naučava. (47.0%), 5. Uvjereni sam vjernik i prihvaćam sve što moja Crkva naučava. (16.9%). Budući da postoji izrazito mali broj "protivnika" religije (N = 7), u provedbi analize varijance ovu skupinu ispitanika nismo uzeli u obzir.

kazala pozitivnu koreliranost anomalije i depresivnosti (Blank, 2003; De Man i Leduc, 1995). Drugim riječima, percepcija odsutnosti normi u društvu, nepovjerenje u druge ljude, socijalna izolacija, osjećaj besmisla u životu, tuga i potištenost, osjećaj neadekvatnosti i inferiornosti te odsutnost životnoga energetskog potencijala jesu oni simptomi koji definiraju psihosocijalni sindrom što smo ga nazvali anomičkom depresijom.⁹ To je ona vrsta socijalne alijenacije, odnosno stanja disocijacije od sebe, svoje neposredne socijalne okoline i društva u cjelini koje može biti plodno tlo za razvoj različitih oblika psihičkih poremećaja (Erdner i sur., 2005; Leff i Warner, 2006).

Sindrom anomičke depresije može se donekle objašnjavati u terminima Beckove "primarne trijade u depresiji" (Beck, 1980:255), tj sa stajališta da pojedinac negativno percipira (1) samoga sebe, (2) svijet u kojem živi i (3) budućnost koja ga čeka, što pak dovodi do iskrivljene percepcije stvarnosti. No ove negativne kognicije prije mogu biti simptomi ili posljedice depresije negoli uzroci. Očito je da osoba s depresivnim raspoloženjem ima negativne kognicije, ali nema toliko pouzdanih dokaza da negativni kognitivni stil ili pesimistički atribucijski stil prethodi ili uzrokuje depresiju (Haaga, Dyck i Ernst, 1991).

Anomija kao psihosocijalni konstrukt, kako smo ga definirali u ovom radu, također prezentira vrstu negativne kognicije. Vidjeli smo da depresivni ispitanici izražavaju veću sklonost anomičkom načinu doživljavanja samoga sebe i percipiranja društva u kojem žive, ali nemamo dokaza da anomički kognitivni stil uzrokuje depresiju. Ne možemo dakle govoriti o uzročno-posljedičnoj vezi anomalije i depresivnosti, nego samo ustvrditi da ova dva koncepta dijele jedan značajan dio zajedničke varijance, odnosno da mogu imati sličnu socijalnu genuzu i psihodinamiku. Također bi bilo pogrešno na temelju anomičke depresije zaključivati o prisutnosti anomalije u društvu, imajući na umu da koncept anomalije kao stanja u društvu valja razlikovati od anomalije kao psihosocijalnog koncepta koji se odnosi na individualno psihičko stanje (Deflem, 1989). Nije naime posve jasno koliko su i na koji način anomalija kao stanje društva i anomalija kao psihosocijalno stanje pojedinca međusobno povezani. Možemo međutim pretpostaviti da anomalija kao stanje društva nema toliko težinu uzroka u pojavljivanju anomalije kao psihosocijalnog stanja pojedinca koliko ima značaj u samom aktiviranju već postojećih psihičkih potencijala ili predispozicija.

Također je potvrđena pretpostavka o postojanju povezanosti između antizapadne orijentacije i anomalije. U usporedbi s veličinom povezanosti između depresivnosti i anomalije, korelacije između antizapadne orijentacije i anomalije znatno su manje¹⁰ ($\beta = .25$, $r = .30$, $p < .01$). Znatno manji postotak objašnjene varijance može upućivati na to da političko-socijalna tjeskoba i nepovjerenje, na koju upućuje latentna struktura antizapadne orijentacije, ima drukčiju političku i socijalnu genuzu i psihosocijalnu dinamiku negoli je ima anomički način percipiranja društva i doživljavanja sebe u tom društvu. Postoje međutim indicije da se socijalno nepovjerenje i frustriranost (anomalija), čije se izvorište nalazi unutar društva, jednim dijelom može reflektirati na pojavljivanje percepcije o ugroženosti koja prijete izvan društva, generirajući pri tom vrstu mentaliteta nacionalnoga opsadnog stanja (Bar-Tal, 1992; Šram, 2006).

Rezultati analize varijance generalno nisu potvrdili pretpostavku o povezanosti pasivnoga socioekonomskog statusa ispitanika i izražavanja anomalije, depresivnosti i antizapadne orijentacije. Tek se u jednom slučaju pokazalo da ispitanici čije majke imaju završenu trogodišnju (strukovnu) srednju školu, dakle najnižu obrazovnu razinu u uzorku ispitanika, u nešto većoj mjeri izražavaju anomičko raspoloženje. Onoliko koliko školska naobrazba roditelja neizravno indicira socioeko-

⁹ Da su skalom depresivnosti bile obuhvaćene čestice koje indiciraju Beckovu kategoriju negativnog mišljenja koje se odnosi na negativnu percepciju budućnosti, onda bismo vjerojatno dobili i nešto veću povezanost između anomalije i depresivnosti. Bila bi to međutim "vještački" povećana koreliranost između ovih dvaju koncepta jer se ova kategorija negativnog mišljenja jednim dijelom već nalazi u sadržaju skale za mjerenje anomalije.

¹⁰ Depresivnošću je objašnjeno otprilike 24%, a antizapadnom orijentacijom približno 9% varijance anomalije. Postotci objašnjene varijance izračunati su na osnovi veličine Pearsonova koeficijenta korelacije.

nomski status ispitanika, nalazi našeg istraživanja ne potvrđuju ona koja su pokazala inverzivnu povezanost socioekonomskog statusa i izražavanja anomalije (Adnanes, 2007; McDill i Ridley, 1962; Srole, 1956). Isto tako naši nalazi ne potvrđuju nalaze onih istraživanja koja su utvrdila povezanost niskoga socioekonomskog statusa i izražavanja visokog stupnja depresivnosti (Abbey i Andrews, 1985; Goodman, Slap i Huang, 2003). Rezultati nekih naših prijašnjih istraživanja koja su pokazala da je kod ispitanika koji pripadaju nižim socijalnim slojevima u većoj mjeri prisutno antizapadno raspoloženje (Šram, 2001, 2007) također nisu potvrđena u ovom istraživanju. Ovo ne znači da ne bismo dobili drukčije rezultate da je istraživanje provedeno na uzorku opće populacije gdje bi indikatori realnoga socioekonomskog statusa ispitanika bili stavljeni u odnos s promatranim varijablama.

No potvrđena je pretpostavka o povezanosti subjektivne procjene životnog standarda i prisutnosti anomalije, depresivnosti i antizapadne orijentacije. Rezultati analize varijance i statistička značajnost Pearsonovih koeficijenata korelacije pokazuju da ispitanici koji procjenjuju svoj životni standard iznadprosječnim izražavaju niži stupanj anomalije, depresivnosti i antizapadne orijentacije. Rezultati našeg istraživanja sukladni su s onima koji pokazuju da za subjektivnu procjenu kvalitete životnog, osim objektivnih indikatora, imaju veliko značenje i psihološke varijable, odnosno psihološki status ispitanika (Abbey i Andrews, 1985; Cummins, 2000; Singh-Manoux, Adler i Marmot, 2003). Spol ispitanika pokazao se samo kao značajan prediktor depresivnosti. Ovaj je nalaz sukladan s mnogim istraživanjima kojima je utvrđeno da žene u većoj mjeri izražavaju depresivne sindrome (Cloninger, 1996).

Rezultati našeg istraživanja nisu potvrdili nalaze onih u kojima je utvrđena pozitivna korelacija između anomalije i religioznih vjerovanja (Kanaga, Willits i Crider, 1990), odnosno negativna korelacija između ovih dvaju koncepata (Lee i Clyde, 1974). Nisu također potvrđeni nalazi onih istraživanja koja su pokazala negativnu povezanost između više razine religioznosti i niže razine depresivnosti (Heaven i Ciarrochi, 2007; Murphey i sur., 2000), odnosno pozitivnu koreliranost između religioznosti i depresivnosti (Šram, 2003b). Drugim riječima, ispitanici različitog stupnja deklarativne religioznosti, u našem se uzorku međusobno statistički značajno ne razlikuju u pogledu izražavanja anomalije i depresivnosti. Jedina se značajna razlika pojavila u pogledu prisutnosti antizapadne orijentacije koja je u većoj mjeri prisutna kod uvjerenih vjernika koji prihvaćaju sve vjerske doktrine. Budući da antizapadna orijentacija u svojoj latentnoj strukturi implicira postojanje svijesti o kolektivnoj nacionalnoj ugroženosti, onda bi se povezanost antizapadne orijentacije i snažne deklarativne religioznosti mogla interpretirati u terminima utvrđene povezanosti između etnocentrizma, tradicionalizma i religioznosti u hrvatskom društvu (Labus, 2000; 2005). Da antizapadna orijentacija implicira percepciju kolektivne nacionalne ugroženosti, pokazuju rezultati jednoga našeg prijašnjeg istraživanja u kojem smo, na temelju strukture kanoničke dimenzije ekstrahirane u prostoru političkih orijentacija i etnocentrizma, utvrdili strukturalnu povezanost između antizapadne orijentacije i dimenzije etnocentrizma koju smo nazvali "nacionalna zatvorenost, predrasude i superiornost" (Šram, 2001b).

Nalaze ovog istraživanja treba uzeti s rezervom jer je riječ o ograničenom i razmjerno malom broju ispitanika koji nije reprezentativan za studentsku populaciju Sveučilišta u Zagrebu. Utvrđene povezanosti jesu statistički značajne, ali su toliko niske da više upućuju na određene tendencije negoli na čvrste dokaze. Iako su rezultati našeg istraživanja sukladni nekim rezultatima provedenim u inozemnim istraživanjima, ovdje je ipak više riječ o naznakama mogućeg stanja negoli ustanovljenim obrascima. Valja međutim istaknuti da nalazi do kojih smo došli u ovom istraživanju opravdavaju daljnja reprezentativnija, pa i opsežnija istraživanja istog predmeta mjerenja na općoj ili nekoj od specifičnih populacija u nas.

LITERATURA

- Abbey, Antonia i Frank M. Andrews (1985) Modeling the psychological determinants of life quality. **Social Indicators Research**, 16 (1):1-34.
- Abramson, Lyn Y., Martin E. P. Seligman i John D. Teasdale (1978) Learned Helplessness in Humans: Critique and Reformulation. **Journal of Abnormal Psychology** 87 (1):49-74.
- Adnanes, Marian (2007) Social transitions and anomie among post-communist Bulgarian youth. **Young** 15 (1):49-69.
- Almond, Gabriel i Sidney Verba (1963) **The Civic Culture: Political Attitudes and democracy in Five Nations**. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Bar-Tal, Daniel i Dikla Antebi (1992) Beliefs about Negative Intentions of the World: A Study of the Israeli Siege Mentality. **Political Psychology** 13 (4):633-645.
- Beck, Aaron T. (1980). **Depression. Causes and Treatment** (Eighth printing). Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Beck, Aaron T. (2002) Cognitive Models of Depression, u: Robert L. Leahy i E. Thomas Dowd (ur.) **Clinical Advances in Cognitive Psychotherapy. Theory and Application**. Springer Publishing Company.
- Blank, Thomas (2003) Determinants of National Identity in East and West Germany: An Empirical Comparison of Theories on the Significance of Authoritarianism, Anomie, and General Self-Esteem. **Political Psychology** 24 (2):259-288.
- Carr, Leslie G. i William J. Hauser (1976) Anomie and Religiosity: An Empirical Re-Examination. **Journal for the Scientific Study of Religion** 15 (1):69-74.
- Cloninger, Susan C. (1996) **Personality. Description, Dynamics, and Development**. New York: W. H. Freeman and Company.
- Crowd, Richard A. (1959) Illegitimate Means, Anomie, and Deviant Behavior. **American Sociological Review** 24 (2):164-176.
- Coleman, Margo i Thomas DeLeire (2003) An Economic Model of Locus of Control and the Human Capital Investment Decision. **The Journal of Human Resources** 38 (3):701-721.
- Cummins, Robert A. (2000) Objective and Subjective Quality of Life: an Interactive Model. **Social Indicators Research** 52 (1):55-72.
- Dean, Dwight G. (1960) Alienation and political apathy. **Social Forces** 38 (3):185-189.
- Dean, Dwight G. (1961) Alienation: its meaning and measurement. **American Sociological Review** 26 (5):753-758.
- Deflem, Mathieu (1989) From Anomie to Anomia and Anomic Depression: A Sociological Critique on the Use of Anomia in Psychiatric Research. **Social Science and Medicine** 29 (5):627-634.
- De Man, Anton i Charles P. Leduc (1995) **Suicidal ideation in high school students: depression and other correlates**. Journal of Clinical Psychology 51 (2):173-181.
- Durkheim, Emile (1951) **Suicide: a study in sociology**. Glencoe, Illinois: The Free Press.
- Erdner, Anette, Annabella Magnusson, Maria Nyström i Kim Lützén (2005) Social and existential alienation experienced by people with long-term mental illness. **Scandinavian Journal of Caring Sciences** 19 (4):373-380.
- Evans, Geoffrey (1993) Class, Powerlessness and Political Polarization. **European Journal of Social Psychology** 23 (5):495-511.
- Fieron, Frederic J., Jr. (1996) Post-Soviet political culture in Russia: an assessment of recent empirical investigations. **Europe-Asia Studies** 48 (2):225-260.
- Finifter, Ada W. (1996) Attitudes toward Individual Responsibility and Political Reform in the Former Soviet Union. **The American Political Science Review** 90 (1):138-152.
- Genov, Nikolai (2000) Global Trends and Eastern European Societal Transformations. **International Social Science Journal** 52 (166):539-547.
- Goodman, Elisabeth, Gail B. Slap i Bin Huang (2003) The public health impact of socioeconomic status on adolescent depression and obesity. **American Journal of Public Health** 93 (11):1844-1850.
- Haaga, David A., F., Murray J. Dyck i Donald Ernst (1991) Empirical Status of Cognitive Theory of Depression. **Psychological Bulletin** 110 (2):215-236.
- Heaven, Patrick C. L. i Joseph Ciarrochi (2007) Personality and religious values among adolescents: A three-wave longitudinal analysis. **British Journal of Psychology** 98 (4):681-694.

- Huschka, Denis i Steffen Mau (2006) Social Anomie and Racial Segregation in South Africa. **Social Indicators Research** 76 (3):467-498.
- Jilek, Wolfgang G. (1981) Anomic Depression, Alcoholism and Culture-Congenial Indian Response. **Journal of Studies on Alcohol, Supplement** 9, 159-170.
- Kaličanin, Predrag i Dušica Lečić-Toševski (1995) **Depresije**. Beograd: IP "Medicinska knjiga".
- Kanagy, Conrad L., Fern K. Willits i Donald M. Crider (1990) Anomia and Religiosity: Data from a Panel Study of Middle-Aged Subjects. **Journal for the Scientific Study of Religion**, 29 (2):226-235.
- Kim, Sang-Weon i William Alex Pridemore (2005) Social change, institutional anomie, and serious property crime in transitional Russia. **The British Journal of Criminology** 45 (1):81-97.
- Konty, Mark (2005) Microanomie: The Cognitive Foundations of the Relationship Between Anomie and Deviance. **Criminology** 43 (1):107-132.
- Krampen, Gunter (1991) Political Participation in an Action-Theory Model of Personality: Theory and Empirical Evidence. **Political Psychology** 12 (1):1-25.
- Labus, Mladen (2000) Vrijednosne orijentacije u hrvatskom društvu. **Sociologija sela** 147/148 (1-2). Supplement: 169-204.
- Labus, Mladen (2005) Vrijednosne orijentacije i religioznost. **Sociologija sela** 168 (2):383-409.
- Lantz, James i Karen Harper (1990). Anomic Depression and the Migrating Family. **Contemporary Family Therapy** 12 (2):153-163.
- Lee, Gary R. i Robert W. Clyde (1974) Religion, Socioeconomic Status, and Anomie. **Journal for the Scientific Study of Religion** 13 (1):35-47.
- Leff, Julian i Richard Warner (2006) **Social Inclusion of People with Mental Illness**. Cambridge: Cambridge University Press.
- McDill, Edward L. i Jeanne Clare Ridley (1962) Status, Anomia, Political Alienation, and Political Participation. **The American Journal of Sociology** 68 (2):205-213.
- Merton, Robert K. (1964) Anomie, anomia and social interaction: contexts of deviant behavior, u: Marshall B. Clinard (ur.) **Anomie and Deviant Behavior**. New York: The Free Press.
- Milovanović, Dimitrije i Đurđinka Živković (1990) **Anksiozni, depresivni i psihosomatski poremećaji**. Beograd: Interpregled.
- Miluska, Jolanta (2001) Social and political transformation as source of aggression. **Journal of Mental Changes** 7 (1-2):61-78.
- Momirović, Konstantin, Boris Wolf i Zvonimir Džamonja (1992) **KON 6 Kibernetička baterija konativnih testova**. Beograd: Savez društava psihologa Srbije.
- Murphy, Patricia E., Joseph W. Ciarrocchi, Ralph L. Piedmont, Sharon Cheston, Mark Peyrot i George Fitchett (2000) The Relation of Religious Beliefs and Practices, Depression and Hopelessness in Persons with Clinical Depression. **Journal of Consulting and Clinical Psychology** 68 (6):1102-1106.
- Orru, Marco (1987) **Anomie: history and meaning**. London: George Allen & Unwin.
- Rawson, Have E. (1992) The Interrelationship of Measures of Manifest Anxiety, Self-Esteem, Locus of Control, and Depression in Children with Behavior Problems. **Journal of Psychoeducational Assessment** 10 (4):319-329.
- Rotter, Julian B. (1966) Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. **Psychological monographs** 80 (1):1-28.
- Seeman, Melvin (1959) On the Meaning of Alienation. **American Sociological Review** 24 (6):783-791.
- Seeman, Melvin (1975) Alienation Studies. **Annual Review of Sociology** Vol. 1, 91-123.
- Singh-Manoux, Archana, Nancy E. Adler i Michael G. Marmot (2003) Subjective social status: its determinants and its association with measures of ill-health in the Whitehall II study. **Social Science & Medicine** 56 (6):1321-1333.
- Snippenburg Van, Leo B. i Peer Scheepers (1991) Social Class and Political Behavior during a Period of Economic Stagnation: Apathy and Radicalism in the Netherlands, 1985. **Political Psychology** 12 (1):41-63.
- Srole, Leo (1956) Social Integration and Certain Corrolaries: An Exploratory Study. **American Sociological Review** 21 (6). 709-716.
- Srole, Leo (1975) Measurement and Classification in Socio-Psychiatric Epidemiology: Midtown Manhattan Study (1954) and Midtown Manhattan Restudy (1974). **Journal of Health and Social Behavior** 16 (4):347-364.

- Sweeney, Paul D., David Shaeffer i Sanford Golin (1982) Attributions about Self and Others in Depression. **Personality and Social Psychology Bulletin** 8 (1):37-42.
- Šram, Zlatko (2001a) Antizapadna orijentacija kao komponenta šire ideologijske matrice: slučaj Vojvodine. **Politička misao** 38 (2):91-110.
- Šram, Zlatko (2001b) Dimenzije agresivnosti kao psihološka pozadina političkih orijentacija i etnocentrizma: komparacija različitih sociodemografskih skupina u Vojvodini. **Migracijske i etničke teme** 17 (4):353-375.
- Šram, Zlatko (2001c) Religioznost i društvena svijest: analiza odnosa na uzorku građana Subotice. **Crkva u svijetu** 36 (4):389-419.
- Šram, Zlatko (2003a) Vrijednosne orijentacije i struktura ličnosti: relacije na srednjoškolskom uzorku završnog razreda. **Pedagogija** 12 (3-4):91-114.
- Šram, Zlatko (2003b) Religioznost i ličnost: analiza odnosa na uzorku građana Subotice. **Crkva u svijetu** 38 (3):391-418.
- Šram, Zlatko (2006) Socijalni stavovi i osobine ličnosti kao komponente političke kulture, u Srećko Mihailović (ur.) **Pet godina tranzicije u Srbiji II**. Beograd: Socijaldemokratski klub, Fondacija Friedrich Ebert.
- Šram, Zlatko (2007) Socijalni konzervativizam i stranačke preferencije: slučaj Srbije. **Politička misao** 44 (4):117-132.
- Vujičić, Vladimir (2001) **Politička kultura i demokracija**. Osijek-Zagreb-Split: PAN LIBER.

ANOMIE, DEPRESSIVENESS, AND ANTI-WESTERN ORIENTATION

ZLATKO ŠRAM

Croatian Academic Society
Subotica, Republic of Serbia

The aim of this study was to find out (1) whether and to what extent depressiveness and anti-Western orientation contribute to prediction of results on the dimension of anomie, and (2) the effect of sex, parents' educational level, subjective estimation of living standard, and declarative religiosity on anomie, depressiveness, and anti-Western orientation. The research was conducted on a sample of first year students at University of Zagreb (N=223). Factor analysis of the scales applied to measure anomie, depressiveness, and anti-Western orientation yielded one-factor solutions. Factorially isolated measures showed high reliability computed by Cronbach coefficient. The results of regression analysis have shown that depressiveness and anti-Western orientation are significant predictors of anomie. The magnitude of partial correlation between depressiveness and anomie indicated the existence of the anomic depression syndrome. The results of the analysis of variance did not confirm the assumption that parents' educational level does effect the degree of anomie, depressiveness, and anti-Western orientation. The subjective estimation of living standard is negatively associated with all the examined variables. The participants who estimate their living standard as above-averaged express a lesser degree of anomie, depressiveness, and anti-Western orientation. The effect of declarative religiosity on the expression of anomie and depressiveness is not confirmed in this study. However, committed believers who accept all the Church doctrines express to a greater extent an anti-Western orientation. Sex proved a significant predictor of depressiveness; females are more inclined to depressive mood than males. Author emphasizes a need the results of research be considered with caution and reserve, because the re-

search was carried out on a very selective sample with relatively small number of participants. However, the results obtained justify conducting further, more representative and complex study of the same measures on a general or specific population in Croatia.

Key words: ANOMIE, DEPRESSIVENESS, ANTI-WESTERN ORIENTATION, ANOMIC DEPRESSION, SUBJECTIVE LIVING STANDARD, DECLARATIVE RELIGIOSITY